

שם הרי גולן, ושם גם גמלא

גולן גמלא, מוכר היום לרבים, כיון; אבל לא ביין עסקינן- נסקור את רג'ם אל הרי, ענקי הרוח שחיו בגמלא, ועוד; אך ראשית זרקור על דמות ייחודית ומרתקת- איש צבעוני ומסתורי, מגוון ומקצוען בכל אשר עשה

שמריה גוטמן

מי שזכה להכירו, זוכר אותו כ"בדואי", רמז לעברו הלוט בערפל. למעשה, לו נדרשנו לבחור ג'יימס בונד ישראלי, היה שמריה גוטמן (1906 – 1996) אחד המועמדים המובילים. האיש נולד בגלזגו, סקוטלנד (סר תומאס שון קונרי סקוטי אף הוא, אך הוא נולד באדינבורו). ב-1912 עלתה משפחתו לארץ ישראל, והתיישבה במרחביה. שמריה היה מראשוני קיבוץ נען (הקיבוץ הראשון של הנוער העובד) והיה חבר בו עד יומו האחרון. אשתו שרה עדיין חיה שם ואף בנו ושתי בנותיו שהעמידו להם צאצאים רבים.

שמריה ניחן בחושי ניווט ומדבר מעולים. הוא לימד והדריך טיולים וסמינרים בחוגים ומסגרות שונות וטייל בארץ לאורכה ולרוחבה, אך בעיקר עשה זאת במצדה, אליה הגיע לראשונה ב-1933 כאשר סובב את ים המלח ברגל. בשנת 1942, מהלכו של "סמינר" שארגן שמריה, לחקר וסימון מצוקי מדבר יהודה והמצדה, הוא הציל את חייו של שמעון פֶרְקֵי עת חילץ אותו כשנקלע לנקודה מעל תהום, ללא יכולת תזוזה.

בשנים 1942-43 היה ממקימי המחתרת היהודית בעירק. המחתרת עסקה בהכשרה להגנה עצמית והכנות לעליית העדה לארץ ישראל. נוסף לכך נשלח לאירופה מטעם הישוב בארץ, לטפל בהעפלה. האיש שירת בש"י של ההגנה (שירות הידיעות=המודיעין) והיה ממפקדי "המחלקה הערבית" של הפלמ"ח (המסתערבים). בשנת 1949 שמע רס"ן שמריה גוטמן, ששרת כקצין בחיל המודיעין (מפקד יח' "השחר"-קודם המחלקה הערבית של הפלמ"ח, והיום יח' 501), על מבצע "עובדה" לכיבוש הנגב ואילת. שמריה מיהר ליגאל אלון מפקד חזית הדרום והצליח לשכנע אותו לכבוש את עין גדי ומצדה, שזו הייתה הזדמנות אחרונה להגיע אליהם. שמריה הוביל בהצלחה את המבצע האמפיבי הקרבי הראשון של צה"ל, שנעשה בלילה גשום וחשוך. הוא קיבע את שיוכם של עין גדי, מצדה, ודרום מדבר יהודה בתחומי גבולותיה של מדינת ישראל שזה עתה קמה. לימים קיבל אזרחות כבוד של המועצה האזורית תמר. פרק זמן מסוים בשנות ה-70 של המאה ה-20 עשה גוטמן בשליחות המדינה אצל המורדים בכורדיסטן. שמריה למד גיאוגרפיה וארכיאולוגיה, אך בעיקר היה אוטודידקט. לימים קיבל תואר ד"ר לשם כבוד מאוניברסיטת חיפה.

שמריה ייזכר כחוקר מצדה הישראלי הראשון, ועל קברו חקוק התואר "איש מצדה". גוטמן יזם והשתתף בסקר הארכיאולוגי הגדול שנערך שם בשנים 1955-6. הוא גילה ושיחזר את שביל הנחש עליו סיפר יוסף בן מתתיהו, כתב מאמרים רבים ונשא הרצאות רבות על מצדה, ימי בית שני והמרד הגדול ברומאים. את מחקריו על מצדה כינס בספרו: "עם מצדה" (1966).

לאחר מלחמת ששת הימים השתתף בסקר החרום בשטחים שנכבשו והיה לראש חוליית הסקר הארכיאולוגי בגולן. שמריה זכה בחייו במספר פרסים, בין השאר פרס יגאל אלון על מפעל חיים.

גולת הכותרת של מפעלותיו של שמריה היא חפירות גמלא שהחלו ב-1976 ונמשכו במשך 14 עונות, שנה אחרי שנה, לאורך החודשים מאי – אוגוסט כל שנה.

גמלא

גמלא נקראת (שלא בצדק!) מצדה של הגולן. המצודה לא זכתה ליחסי הציבור להם זכתה מצדה, אך ברור שהיא אחד האתרים החשובים לחקר תולדות שלהי תקופת הבית השני בכלל והמרד הגדול בפרט. מאחר והמקום לא יושב עד לאחר כיבושו על ידי לגיונותיו של אספסיאנוס בסתיו 67 לסה"נ, הרי שהוא האתר היחיד של עיר יהודית מתקופת בית שני שניתן להלך בו כיום, להתרשם מאופיו ולראות בעין את קיומו ואת סופו.

כך מתאר אותה יוסף בן מתתיהו בספרו מלחמות היהודים: "...[גמלא] שוכנת בגדה השנייה של הים מול טריכיאה (מגדל). גמלא הייתה שייכת לנחלת אגריפס, כמו סוגן וסלוקיה ... שיפוע מחוספס יורד מהר גבוה, ובאמצעותו מזדקרת רמה משוכה כדבשת. שיפועו של המדרון שווה באורכו בצד ירידתו כמו בעלייתו וכך דומה צורתו לזו של גמלא... בצדדיו ופניו הוא מופסק על ידי בקעות שאי אפשר לגשת אליהם. בחלקו התחתון בכתף, שממנו מתרחק ההר, מתמעט קושי השטח." (מלח' ד:א:א). ואכן שוכנת גמלא במורדות המערביים של הגולן, על שלוחה תלולה בין נחל גמלא (מצפון) ונחל דליות, ומחוברת לרמת הגולן בצד צפון-מזרח על ידי אוכף נמוך.

חיי העיר

גמלא הייתה בירת מחוז גולן ותושביה התפרנסו בעיקר מחקלאות. לכאורה נראה כי מיקומה על מדרון תלול לא היה הגיוני לקיומו של ישוב, אך בפועל ענתה גמלא על התנאים החשובים לקיום ישוב בימי קדם: המקום שלט על סביבתו, היה נוח להגנה, בסמוך לו מצויים היו מקורות מים עשירים, האזור היה מוקף שטחים חקלאיים ולא רחוק ממנו עברו דרכים חשובות ביניהן הדרך הרומית היורדת מן החורן אל הכנרת. לפי עדותו של יוסף בן מתתיהו, נמנו בגמלא בעת הכיבוש הרומי קרוב ל-10,000 איש. הוא גם מעיד כי ערב המרד זרמו אליה פליטים רבים, אך רבים אחרים נטשוה. על סמך גודל העיר וצפיפות הבנייה בה, אנו מניחים כי בימים כתיקונם חיו בעיר כ-3000–4000 תושבים.

המלחמה על גמלא

אחד המהלכים האחרונים של דיכוי המרד בגליל, ואחד הדרמטיים שבהם, התחולל בגמלא: לפני הגעתו של אספסיאנוס, צר אגריפס עצמו על העיר, אך לא הצליח לכבשה גם לאחר שבעת חודשי מצור. מבחינתו של אספסיאנוס, המלחמה על גמלא הייתה המשך המלחמה שהחלה במערב הגליל. מדוע השקיע אספסיאנוס מאמץ אדיר כדי לכבוש עיר שנמצאה במקום נידח יחסית? ראשית, האסטרטגיה הרומית קבעה כי לא ניתן להתעלם ממרידה של עיר כלשהי, רחוקה ככל שתהיה. ממד העונש היה בעל חשיבות רבה בהרתעת ערים אחרות ששקלו מרידה. הדוגמה הקיצונית לכך הייתה מצדה; מבצר נידח במדבר, שבכיבושו הושקעו מאמצים אדירים זמן רב לאחר נפילת ירושלים. שנית, היהודים חיכו לתמיכה כספית מיהדות בבל, גם אם לגבי רוב העם הייתה זו ציפייה משיחית יותר מאשר אמיתית. בנוסף, גמלא ניצבה על אחת הדרכים הראשיות המובילות לבבל- כיבוש גמלא הבטיח לאספסיאנוס כי הוא משאיר מאחוריו עורף בטוח מהפתעות לא רצויות בדרכו לירושלים.

יוסף בן מתתיהו תיאר בספרו את המצור והקרבת באופן דרמטי (מלח' ד: א)

אספסיאנוס עלה בראש שלושת לגיונותיו דרך צפון הכנרת. חייליו הקיפו את העיר והתחילו לנסות להבקיע אותה. לאחר חודש הצליחו להבקיע פרצה בחומה ולפרוץ אל העיר. בתעוזה עצומה ובהקרבה עילאית הצליחו המגנים להכות בהם ולהדפם מהעיר תוך גרימת אבדות כבדות וכשהם כמעט מצליחים לפגוע באספסיאנוס עצמו. רק לאחר מספר ימים הצליח טיטוס להפתיע את השומרים המותשים ולחדור לעיר. בשלב זה נטרפו כל מערכות ההגנה, אנשי גמלא הנותרים ברחו אל ראש הצוק, רבים התאבדו בקפצם אל הנחל העמוק והשאר נטבחו על ידי הרומים.

קיים דמיון רב בין הלחימה בגמלא ללחימה במצדה, אך חשוב לעמוד דווקא על ההבדלים המהותיים:

- לאחר הנחיתה בעכו, היה יעדם של הרומים ירושלים, ולפיכך דרכם לא הייתה אמורה לעבור בדרום הרמה-הצבא הרומי עולה לגולן במסע מיוחד; לפיכך, לו היו אנשי גמלא ממשיכים לשבת בשקט, יכולים היו להמשיך

לעבד אדמתם בדיוק כפי שהיה גורלם של חלק מהערים והכפרים שלא מרדו ברומים. אך אנשי גמלא ידעו שמטרת הרומים היא ירושלים והמקדש והם ניסו לעצור אותם בכל מחיר. לא בכדי נמצא בגמלא מטבע "לגאולת ירושלים הק"

- לוחמי מצדה לחמו קרב של ייאוש: המקדש כבר חרב והם נלחמו על חייהם ועל השקפת עולמם- הם נלחמו לכל היותר כדי לשרוד.

לעומתם, נלחמו אנשי גמלא בקרב מלא תקווה; דומני שאומץ ליבם והביטחון העצמי הגבוה חושל בשנים של עבודה קשה באזור נוקשה זה; כאן התחנך הבריון יהודה הגולני- מהפכן, מורד ומייסד כת חדשה- "הכת הרביעית" (לאחר הפרושים, הצדוקים והאסיים), שחרתה על דגלה את רעיון החירות. זו הרוח אותה ניסה יוסף בן מתתיהו לתאר בנאומים הנשגבים ששם בפי אלעזר בן יאיר במצדה.

שני עניינים נוספים במלחמה, הקשורים לרגעים האחרונים של מגני העיר דורשים התייחסות. בנושאים יכול לדון רק מי שהכיר את גמלא היטב ומקרוב. הנושאים נדונו על ידי יוסף בן מתתיהו ונראה שבשניהם הוא נטל לעצמו חופש ספרותי מסוים. את תיאורו האחד נוכל לאשר ואילו את השני, שהפך בציבור למעין מיתוס, ננסה להפריך.

יוסף בן מתתיהו כותב כי כאשר נדחקו שארית מגני גמלא לפסגת הרכס:

- **"וכדי לאבדם, עמד נחשול משמים וטפח על פניהם שהביא עליהם את חצי הרומאים, ועצר ועיקם את חצי היהודים. ומחמת כח הסערה לא הייתה לרגליהם עמידה בקצה התהומות ולא היו יכולים לראות כלל את האויבים הבאים"** (מלח' ד:א:י)

גמלא נפלה בחודש תשרי, עונת השרב והרוחות המזרחיות העזות הנושבות לעתים בעצמה אדירה. בגלל המעבר בערוץ הנחל הצר שבגמלא, מואצות רוחות אלו עוד יותר ומשבים יחידים המעלים ענני אבק ומעיפים כל מה שלא עשוי אבן ואינו קשור יכולים לגרום אף להפסקת הנשימה. תיאורו של יוסף בן מתתיהו, גם אם הוא 'מנופח' מעט, מתאר אירוע שיכול היה להתרחש במציאות, וככל הנראה אכן התרחש. אירוע דומה מתואר במצדה, שם הועלו חומות העץ של המבצר באש על ידי הרומאים. הרוח השיבה תחילה את הלהבות חזרה אל הרומאים, אך מיד, 'כאילו מיד אלוהים', שבה ונשבה לכיוון החומה עד שכלתה אותה (מלח' ז:ח:ה).

• הדמיון הספרותי בין גמלא למצדה ממשיך בתיאור הדרמטי ביותר של הקרב בגמלא; רגעייהם האחרונים של המגנים שנאשו מהצלה. בהקשר זה, נהוג לפעמים לכנות את גמלא 'מצדה של הגולן' - השוואה שאין לה מקום ואין לה בסיס. הציבור, ואפילו מספר חוקרים והיסטוריונים חשובים, נמצאים תחת הרושם שכמו במצדה, כך גם בגמלא, ביצעו המגנים הנואשים התאבדות המונית.

אכן בשני האתרים התרחשו במרד הגדול אירועים דרמטיים ושניהם הפכו סמלי גבורה של מדינת ישראל החדשה, אך בכך מסתיים הדמיון. מצדה תוכננה ונבנתה כמבצר במדבר ותפקדה כך בכל שנות קיומה. בימי המרד היא הוחזקה בידי כמה מאות מורדים ובני משפחותיהם, בעוד גמלא התפתחה כעיר שביצוריה ניתנו לה על ידי הטבע. סיפור ההתאבדות של מגני מצדה בהנהגת אלעזר בן יאיר (מלח' ז:ח:ב – ט:ב) נותח כבר אין-ספור פעמים. אין ויכוח בנוגע לכך שבמצדה לא היה קרב על ראש ההר, בעוד שבגמלא התרחש קרב עקוב מדם. בסופו, כאשר אפסה התקווה: **"הפילו המונים עצמם יחד עם נשיהם וילדיהם אל העמק שהיה עמוק מאד מאד, והיה נמצא למטה מן הפסגה. ואירע הדבר שזעמם של הרומאים נתגלה כמתון יותר מטירוף עצמם, כי הללו הרגו רק ארבעת אלפים איש, ואילו המפילים עצמם למטה היו יותר מחמשת אלפים"** (מלח' ד:א:י)

בניגוד לאלעזר בן יאיר ממצדה, שהיה בידו זמן לשאת את נאומו ולשכנע את אנשיו להתאבד, הרי שזה בלתי סביר בעליל כי בגמלא, שרוב מגניה לא היו כלל לוחמים מאומנים, יקום אדם או קבוצת אנשים תוך להט הקרב וישכנע את היתר להתאבד. אין אנו יודעים מדוע תאר יוסף בן מתתיהו אירוע זה בלשון עמומה. לדעת החוקרים, שארית המגינים נסו לברוח במורד התלול אל נחל גמלא, אך מחמת הפאניקה והצפיפות רמסו זה את זה למוות. ייתכן שלצופה (יוסף בן מתתיהו?) שעמד על ראש הרכס המזרחי והביט בדרמה המתרחשת, נראה הדבר כמעשה מכוון.

במצור על גמלא נטלו חלק יחידות משלשה לגיונות: החמישי Macedonica, העשירי Fretensis והחמשה-עשר Apollinaris. מן המקורות עולה, כי הלגיון העשירי וקרוב לוודאי גם חלק ניכר מן הלגיון החמשה-עשר היו מורכבים מחיילים שגויסו בסוריה-ארץ-ישראל. באשר לכמויות ראשי החיצים ואבני הבליסטרה, נראה שאין עוד אתר באימפריה הרומית בו נמצאו כמויות שתשווינה לאלה שנמצאו בגמלא: קרוב ל-2000 אבני בליסטרה נחשפו בחפירות. בניגוד לראשי חיצים, אשר חלקם, לפחות, נאסף לאחר הקרב (ראו בהמשך), מציין מספר זה, בקירוב, את הכמות המקורית ששימשה את הרומאים. כ-1600 ראשי חיצים מברזל נמצאו עד כה בחפירות גמלא. מספר זה מהווה קרוב לוודאי חלק קטן מן החצים שנורו במהלך המצור והקרבות, שכן החיילים הרומאים נהגו ללקט חיצים לשימוש חוזר, וחיצים רבים התכלו מן הסתם עקב תהליכי בלייה בקרקע.

רוג'ום אל-הירי

ובתרגום מערבית- "ערמת האבנים של חתול הבר". שמו העברי של האתר הוא "גילגל רפאים".

רוג'ום אל הירי, מבנה מגאליתי עתיק ומרשים ברמת הגולן, העסיק את החוקרים מאז גילויו לפני כעשרים וחמש שנים. אתר מוזר זה משך אליו חוקרים מסוגים שונים: ארכיאולוגים, חוקרי אנרגיות, חוקרי חוצנים ועוד. הררי מילים נשפכו עליו והסברים רבים למהותו- מתקן שיגור לחוצנים, מיתקן לניצול ידע של שימוש באנרגיות מיטיבות ומרעות כדי לתכנן ולמקם מקומות מקודשים ועוד הסברים רבים; אצטט את אחד החוקרים:

"ערכתי ביקור נוסף ברוג'ום אל הירי בפברואר 2008. הפעם באתי בחברתו של ידיד, גם הוא גאוביאולוג, המבצע תיקשור באופן ספונטני, בהכרה מלאה. גִּמָּה (שמו כמתקשר) מבורך ביכולת לראות את הבלתי נראה בעין בלתי מזוינת. גִּמָּה התיישב במכונית והחל לכתוב, בזמן שתיקשר (יצר קשר) עם מקורותיו הקבועים, הקרויים בפיו "משפחתי", היתה כתיבתו ספונטנית. להלן תעתיק השיחה:

"לפניך ניצב מה שניתן לקרוא לו "הנקודה המושלמת" – המרכז ושלוחות המרכז בצורת מעגלים [בצורה דומה להשלכת אבן לאגם ולגלים הנוצרים מכך]. נכון כי ישנם מספר פירושים באשר לטבעו של האתר. אתר זה הינו אנרגטי מאוד, אתר זה הינו מרכז אנרגטי לריפוי חוליים.

בתחילה, אזורי מחיה הוקמו באזור צפונית למעגלים, לפני הקמתם. אז, השאמאנים של תרבות פאגאנית זו ראו כי פורצות מחלות רבות בין אנשיהם ואפילו בקרב החיות.

השאמאנים הקימו חיבורים [רוחניים] כדי לגלות את מקור התחלואים. כתוצאה מכך, חומות מעגליות אלה הוקמו סביב לנקודה המושלמת על פי הנחיותיהם של השאמאנים.

ניתן להתייחס לנקודה המרכזית כנקודת צ'אקרה של האדמה עבור אזור זה."

השערות החוקרים כיום מציעות שלושה כיוונים: א. מבנה פולחני; ב. מערכת שנועדה לתצפיות אסטרונומיות; ג. אתר קבורה. הממצאים באתר אינם חד-משמעיים ומיעוטם יוצר קושי בחקרו. את מיעוט הממצאים לא ניתן לתלות רק בקדמות האתר; דומה כאילו המבנה הארכיטקטוני עצמו של האתר מילא את הפונקציה שנועד לה, ולא תכנים שהיו בו. זו הסיבה, שהארכיטקטורה של המבנה היא שהעסיקה את החוקרים ולא ממצאים ארכיאולוגיים בסביבתו- שלא נמצאו. בנוסף, הפונקציות, אליהן מתייחסות השערות השונות, אינן מצריכות ואינן מצדיקות אתר ענק, הכרוך בהשקעה כה אדירה (כשישים אלף טון אבני בזלת המסודרים בשלושה מעגלים קונצנטריים שקוטר הגדול שבהם 150 מטר). ועוד- אין התאמה מלאה בין המבנה לבין הדרישות של כל אחת מן הפונקציות המיוחסות לו: כמצפה כוכבים אין האתר מתאים אלא למועד הזריחה ביום הארוך ביותר בשנה (אחד מצירי המבנה מכון למקום זריחת השמש ביום הארוך, אולם אין התאמה ליום הקצר ביותר). כמו כן נטען שהפונקציה האסטרונומית שמייחסים למבנה יכולה להתמלא בקלות על ידי שולחן בקוטר מטר אחד. באשר לתפקיד של אתר קבורה, ידועים הדולמנים, אשר שימשו ככל הנראה למטרות קבורה באותה תקופה, וברוג'ום אלהירי אין די ראיות המגדירות אותו כאתר קבורה מסוג זה. סימני קבורה שנתגלו לאחרונה במרכז האתר שייכים כנראה לתקופה מאוחרת יותר.

התומכים בהשערה הקושרת את המבנה לאסטרונומיה, מצביעים על הדימיון למבנים מגאליטיים באירופה שהמחקר רואה בהם מצפי כוכבים, שנועדו לצפות תופעות אסטרונומיות ואת חילופי עונות השנה (כגון סטונהנג' שבאנגליה). כנגד זה טוענים המתנגדים, שבאותה תקופה לא היה קשר בין ארץ ישראל לאירופה, ולכן קשה להאמין שהייתה העברה של אינפורמציה או ערכי תרבות בין שני האזורים המרוחקים. עם זאת יש להדגיש, שתופעות תרבותיות רבות מראות על הקבלה ועל שיתוף מוטיבים בין תרבויות שכלל הידוע לא היה כל קשר ביניהן (כמו מוטיבים מקבילים במיתוסים ובאגדות-עם בתרבויות שונות).

ההצעה המועלית בזה מביאה בחשבון אפשרות שאף על פי שלא היה קשר בין-תרבותי, מילאו המבנים המגאליטיים השונים ברחבי תבל את אותה פונקציה ושהדימיון ביניהם איננו מקרי (אגב, גם זיהויו של סטונהנג' כמצפה כוכבים לוקה בחלק מן המגרעות שמנינו – במיוחד העובדה, שניתן להשיג אותן מטרות אסטרונומיות בעזרת מתקנים קטנים ממנו לאין שיעור).

אם נתבונן בחייהם של בני תרבויות פרימיטיביות בימינו – והדבר היה נכון בוודאי לגבי תרבויות הקדם – ניווכח שהם משקיעים אנרגיה רבה בפעילויות שאין להן ערך פרקטי כלשהו במושגים שלנו על ערך ועל תועלת. גם את הפירמידות במצרים ובמקומות אחרים בעולם לא נוכל להסביר רק על סמך הפונקציה הפרקטית שהן מילאו. על מנת להבין את הערך הרב שיוחס להן, עלינו לברר מה הן סימלו לבני אותה תרבות, ומכאן – את ההשקעה העצומה שהיו מוכנים להשקיע בבנייתן.

העניין העיקרי שההשערה המפורטת להלן מתבססת עליו, הוא המוטיבציה שהניעה את הבונים – מוטיבציה הקשורה בערכו הסימבולי של המבנה, ולא בפונקציה המעשית המוגדרת שהאתר מילא. ההנחה שתלווה אותנו היא, שהמניעים לבניית המבנה היו משותפים למתכננים ולבונים כאחד, ועניינם העיקרי היה בחוויה שמעשה הבנייה עורר בהם, חוויה הקשורה בארכיטקטורה של המבנה. חוויה זו צריכה להיות בעלת ערך רב ולייצג אינטרס חברתי ופסיכולוגי ראשון במעלה, כדי שאפשר יהיה להסביר באמצעותה את בניית האתר.

אני נוטה לאמץ את הסברה כי האתר בן 6,000 שנים, לפחות. ממול רוג'ום אל הירי יש כפר, אל-ארבעין. הכפר, המתוארך לשנת 6,000 לפני הספירה (התקופה הכלקוליתית) נחפר על ידי דוקטור קלייר אפשטיין, וההנחה שלי היא שתחילתו של רוג'ום אל הירי היא באותה תקופה של כפר זה, ושאותה תרבות בנתה את שניהם. לגבי השם העברי "גילגל רפאים": "רפאים" הם ענקים; האתר מזוהה כקברו של עוג מלך הבשן. גם כיום כאשר אנו רוצים להדגיש גובה קומתו של איש, אנו מכנים אותו בשם "עוג מלך הבשן".

מי היה אותו עוג, ומה לו ולמאמר זה?

הגולן הינו חלק מן הבשן, שעוג מלך עליו. מלך זה מוזכר מספר פעמים: דברים פרק ג': "א וַיִּפֶן וַיַּעַל דְּרֹךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לְקִרְאָתוֹ הוּא וְכָל עַמּוֹ לְמִלְחָמָה.... ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְיָדוֹ גַם אֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וְאֶת כָּל עַמּוֹ וַיַּכֵּהוּ עַד בְּלִתֵּי הַשָּׂאִיר לוֹ שְׂרִיד." ע

מסתבר כי עוג היה שריד אחרון מעם שהוכחד: "יא פִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאָר מֵיְתֵר הַרְפָּאִים"- רפאים הכוונה ענקים; על גדלו ניתן ללמוד מגודל המיטה: "הִנֵּה עָרְשׁוֹ עָרְשׁ בְּרָזֶל הָלָה הוּא בְּרֶבֶת בְּנֵי עַמּוֹן תִּשְׁעֵ אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת אִישׁ." כלומר- בזמן שכולם ישנו על מיטות עץ, היה ברור שתחת עומס משקלו של ענק בגודל זה, תתפרק מיטת עץ, ולכן הוא עובר למיטה ענקית מברזל. עוג מלך כאן עם של ענקים: "לְכָל הַבָּשָׁן הַהוּא יִקְרָא אָרְץ רְפָאִים." כלומר בבשן ישב עם של ענקים. עוד ענק מבני הרפאים הוא ככל הנראה גוליית הפלישתי.

אסיים בסברה ששמעתי מפי רופא מפורסם; הלה טוען כי עוג מלך הבשן, גוליית וכל הרפאים שגרו בבשן סבלו מגידול ביותרת המוח שגרם להיווצרות הורמון הגדילה בגוף בכמויות גדולות מהרגיל, מה שגרם לגוף לצמוח לגבהים בלתי רגילים.

חושניה

עיירה צ'רקסית שיושבה מעט אחרי 1878 על חורבות כפר ביזנטי שאבנים מבתיו משובצות בבתי חושניה. מכל בתי של העיירה נשאר לעמוד על תילו רק מסגד הכפר. מקור השם אינו ידוע אך ככל הנראה נגזר מן המילה הערבית "ח'שן" שמשמעה "קשה", סמל לאדמה הקשה והסלעית עליה בנוי הכפר. במלחמת ששת הימים הייתה חושניה אחד המקומות הבודדים שנלחמו נגד צה"ל (לאחר ההבקעה). טנק סורי ירה מתוך חצר המסגד ועצר את ההתקדמות הישראלית. על המקום נכתב שיר של אלישע פורת לזכר שמונה שבויים ישראלים מחולייה טכנית של חטיבה 188 שנרצחו בקרבת מקום במלחמת יום הכיפורים (בניהם יואל שליט, אחיו התאום של נועם שליט)

חושניה, המסגד

מאת אלישע פורת. לזכר רצוחי חושניה

חושניה, המסגד, מבהיר מטיח כמו עין לבנה בתוך ענן בזלת מאפיר, האיקליפטוסים גמודים כל	כה, מרים כל כה, שתולים על מי רעה בארץ מזרה את רעלה. חושניה, הצריח	כמו עין הרואה את העפר, החבלים הרוטטים ברוח שאין לה מעצור, נימי הדם	המתפרות עמק בתוך שרשי התאנים המתמתקות לאט לאט ונבקעות. חושניה, המסגד, משחיר.
---	--	---	---

חושניה, רמת הגולן, אוקטובר 1973.

חיספין

במלכים א פרק כ"ב, תיאור מרתק של הקרב שניטש בין אחאב הישראלי לעוג מלך הבשן, בדרום רמת הגולן:
"א וישבו, שלש שנים: אין, מלחמה, בין ארם, ובין ישראל...". אחאב מלך ישראל טוען לבעלות על האזור: "ג ויאמר מלך-ישראל, אל-עבדיו, הידעתם, כי-לנו רמת גלעד...". או אז מגיע מלך ישראל אחאב אל יהושפט עם הצעה: "התלך אתי למלחמה, רמת גלעד; ו" וכך עונה לו יהושפט: "כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כסוסיך". כלומר יהושפט הוא היזם של קרב זה; לפני הקרב יהושפט שואל כ 400 נביאים האם ינצח, וכולם עונים לו במקהלה: "עלה, ויתן אדני ביד המלך" יהושפט מבין שהוא מתעסק עם עדת חנפים ושואל "האין פה נביא ליהנה?" כלומר- היש מי שמסוגל להגיד לי האמת? מלך ישראל אומר לו כי יש אחד שלא תמיד אומר את מה שרוצים לשמוע ושמו מיכיהו בן-ימלה. ואכן אותו מיכיהו בן ימלה נותן חזון קשה מאוד לגבי תוצאות קרב זה. אחאב יוצא לקרב למרות חזון זה, אך אינו מתעלם לחלוטין ממנו ומתחפש לחייל פשוט: "ויתחפש מלך ישראל, ויבוא במלחמה... לד ואיש, משך בקשת לתמו, ויכה את-מלך ישראל, בין הדבקים ובין השרון; ויאמר לרכבו, הפך ירך והוציאני מן-המחנה--כי החליתי. לה ותעלה המלחמה, ביום ההוא, והמלך היה מעמד במרכבה, נכח ארם; וימת בערב, ויצק דם-המכה אל-חיק הרכב. לו ויעבר הרנה במחנה, כבא השמש לאמר: איש אל-עירו, ואיש אל-ארצו. לו וימת המלך, ויבוא שמרון; ויקברו את-המלך, בשמרון".

למרות שאחאב יצא למלחמת מצווה שמטרתה לשחרר שטחים של ישראל מיד זרים, מדגיש הסופר המקראי שיד ה' הייתה במותו של אחאב. סדר עריכת הפרקים מלמד על יחסו השלילי של המקרא לאחאב בקרב רמות הגלעד. (הערה: בתרגום השבעים סיפור כרם נבות מופיע לפני פרק כ' במקרא כלומר לפני תיאור מלחמות אחאב וארם): הרצף מלמד על כך שקרב רמות הגלעד הוא עונשו של אחאב על מעשה כרם נבות- התנהגות אחאב במעשה כרם נבות שללה את זכותו לניצחון בקרב רמות הגלעד. לאלה שלא זוכרים- מלכים א', פרק כ"א

חאן אורחה - חאן ג'וחאדר

ג'וחאדר- כנראה שיבוש של "ג'וח'נדאר". מבנה מרשים של חאן מהתקופה הממלוכית (המאות ה-12-13), ששימש כמלון אורחים בצד הדרך הקדומה מהגולן לסוריה, כפי שמעידים משקופים מהמקום. החאן היה בבעלות משפחת ג'וחאדר המפורסמת (מושל צפת במאה ה-14 היה ממשפחה זו) באימפריה הממלוכית, שסמלה היה מקל הפולו. בחפירות שנערכו נתגלה חותמו של המושל ועליו שני מקלות פולו מוצלבים. במקום שרידים מהתקופות הרומית, הביזאנטית והממלוכית. ליד הכפר שרידי חאן - "חאן אורחה" על שם אורחות הגמלים שחנו במקום. חאן ג'וחאדר ניבנה ע"י הממלוכים. ממנו יצאו דרכים לחוף הכנרת: אחת ירדה באזור מושב רמות, והדרומית דרך חאן אל-עקבה, לאזור תל קציר. הדרך הראשית המשיכה מזרחה לבשן, דרך נווה. בַּיְבְּרָס (או אולי אתם מכירים אותו בשמו המלא: אל-מלכ א-זאהר רוכן א-דין ביברס אל-בונדוקדארי) הוא דמות לא מוכרת עם סיפור חיים מרתק ופעל כאן לפני 750 שנה. מעלליו ניכרים עד היום בנוף ארצנו; כולם מכירים את הורדוס, הבנאי הגדול, אך לביברס הייתה השפעה לא פחותה על הנוף- בניגוד להורדוס הוא אחראי יותר על מה שלא רואים מאשר על הנגלה לעין...

דואר אקספרס אינו המצאה בת-ימינו. הדואר המהיר דאז הותיר את חותמו עד היום בעיקר בזכות התשתיות להעברתו המהירה מעיר הבירה קהיר לכל קצות האימפריה וחזרה אליה, שהניח ביברס. הייתה זו "דרך הדואר" אותה יזם ביברס בשנת 1268, שהפכה הדרך הראשית שקישרה בין הבירה קהיר לדמשק. הדרך במרחב הארץ-ישראלי, עברה בתוואי: קהיר, עזה, יבנה, לוד, ראש העין, נחל עירון, מגידו, בית-שאן, צמח ודמשק. פיצול של הדרך לצפת, שהייתה הבירה הממלוכית של מחוז הגליל, עבר דרך רמת כורזים לצפת, ממנה דרך נבי יושע לגשר בנות יעקב ומהגשר לתוואי הדרך לדמשק. אך "דרך הדואר" שהותירה במרחב ארץ ישראל תוואי דרך רבים, השאירה גם שרידים אחרים, בעיקר רשת חאנים. החאן שימש מעין מלון שיעקר ייעודו מנוחה, החלפת סוסים ולינה. בנוסף, שימש כמקום מפגש- ומכאן גם למקור פרנסה- לרוכלים ולמסחר.

נציין כי באזור הג'וחאדר התרחשה הפריצה הדרומית של הסורים במלחמת יום כיפור. נגדם עמדו כוחות עוצבת "ברק" וכוחות מילואים שנלחמו בגבורה.

תודות :
לעמיר שלום על העריכה.
לניר הרטמן הטייס .
לשגב ברעם שהיה ההשראה שלי לטיסה
לליאנה ואבי שאירחו אותי בטיסה

עד הפעם הבאה- נתראה!!!
אבי הרטמן

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)
להורדת המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)
להורדת מנחת יונתן : [לחץ כאן](#)
למזג אויר במנחת יונתן : [לחץ כאן](#)
למפת Google Maps : [לחץ כאן](#)